

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

Етнографског
института
САНУ

LXV (1)

Београд 2017.

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXV (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXV (1)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXV

No. 1

Chief Editor:

Prof. Dr. Dragana Radojičić (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Dr. Srđan Radović (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Dr. Milica Bakić-Hayden (University of Pittsburgh), dr. Ana Dragojlović (University of Melbourne), prof. dr. Peter Finke (University of Zurich), prof. dr. Karl Kaser (Karl-Franzens University, Graz), dr. Gabriela Kilianova (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), prof. dr. Kjell Magnusson (University of Uppsala), prof. dr. Marina Martynova (Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences, Moscow), dr. Ivanka Petrova (IEFSEM – Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), dr. Tatiana Podolinska (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), dr. Jana Pospíšilova (Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno), dr. Ines Prica (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Ingrid Slavec Gradišnik (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Dr. Gordana Blagojević (Institute of Ethnography SASA), dr. Ivan Đorđević (Institute of Ethnography SASA), prof. dr. Ildiko Erdei (Faculty of Philosophy, Belgrade), prof. dr. Ljiljana Gavrilović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Philosophy, Belgrade), dr. Jelena Jovanović (Institute of Musicology SASA, Belgrade), dr. Aleksandra Pavićević (Institute of Ethnography SASA), dr. Lada Stevanović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Media and Communications, Belgrade), academician Gojko Subotić (Serbian Academy of Sciences and Arts).

Advisory board:

Prof. dr. Jelena Đorđević (Faculty of Political Sciences, Belgrade), prof. dr. Maja Godina Golija (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), dr. Renata Jambrešić Kirin (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Miroslava Lukić-Krstanović (Institute of Ethnography SASA), dr. Mladena Prelić (Institute of Ethnography SASA), prof. dr. Ljupčo Risteski (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. dr. Lidija Vujačić (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. dr. Bojan Žikić (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Marija Đokić (Institute of Ethnography SASA)

BELGRADE 2017

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXV

свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Универзитет у Грацу), др Габриела Килианова (Етнолошки институт САВ, Братислава), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт етнологије и антропологије РАН, Москва), др Иванка Петрова (ИЕФЕМ – БАН, Софија), др Татиана Подолинска (Етнолошки институт САВ, Братислава), др Јана Поспишилова (Етнолошки институт АН ЧР, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ и Филозофски факултет у Београду), др Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ и Факултет за медије и комуникације, Београд), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности).

Издавачки савет:

Проф. др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Марија Ђокић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2017.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Summary

I
Научни радови
Scientific Papers

Тема броја – Антропологија државе

(ур. Марина Симић и Милош Ничић)

Topic of the Issue – Anthropology of the State

(eds. Marina Simić and Miloš Ničić)

- Марина Симић, Милош Ничић, *Антропологија државе: допринос студија бивше Југославије* 7-13
- Marina Simić, Miloš Ničić, *Anthropology of the State: Studies of Former Yugoslavia and their Contribution*
- Марина Симић, *Антрополошко проучавање државе: поглед на постсоцијализам* 15-29
- Marina Simić, *Anthropological Research of the State: A View on Postsocialism*
- Ivan Rajković, *Concern for the State: 'Normality', State Effect and Distributional Claims in Serbia* 31-45
- Иван Рајковић, *Брига за државу: 'нормалност', државотворни ефекат и захтеви за прерасподелу у Србији*
- Ognjen Kojanić, *'You Can't Weed Out Corruption': Railway Workers' Assessments of the State in Post-Socialist Serbia* 47-63
- Огњен Којанић, *'Корупцију не можете искоренити': ставови железничких радника о држави у постсоцијалистичкој Србији*
- Dejana Kostić, *Guarding the Goods, Producing the State: Analysis of Narratives of Customs Officers* 65-79
- Дејана Костић, *Чување робе, производња државе: анализа наратива цариника*
- Чарна Брковић, *Локална заједница и етичко држављанство: неолибералне реконфигурације социјалне заштите* 81-96
- Ћарна Вркковић, *Local Community and Ethical Citizenship: Neoliberal Configurations of Social Protection*

- Goran Đokić, *States of Victimhood and Irreparable Losses: Serbian Veterans of the Post-Yugoslav Wars* 97-110
- Горан Докић, *Статус жртве и непоправљиви губици: Српски ветерани постјугословенских ратова*
- Vanja Čelebičić, *Institutionalized Unpredictability and Café Routines: the Case of Young People in Bosnia and Herzegovina* 111-123
- Вања Челебичић, *Институционална непредвидивост и 'кафенисање': студија случаја младих људи у Босни и Херцеговини*

Varia

- Vesna Trifunović, *Temporality and Discontinuity as Aspects of Smallpox Outbreak in Yugoslavia* 127-145
- Весна Трифуновић, *Темпоралност и дисконтинуитет као аспекти избијања епидемије великих богиња у Југославији*
- Marija Đorđević, *Performance of Commemorating / Performing Heritage. Roles of Remembering and Heritagization of World War II* 147-162
- Марија Ђорђевић, *Перформанс комеморације / Перформанси наслеђа. Улоге сећања и херитизације Другог светског рата*
- Bojana Bogdanović, *Inclusion of Blind and Visually Impaired People into Program Activities of the Open-Air Museum – Case Study 'Tactile Heritage'* 163-175
- Бојана Богдановић, *Инклузија слепих и слабовидих особа у програмске активности музеја на отвореном – пример пројекта 'Тактилна баштина'*
- Nina Aksić, Branislav Pantović, *Cultural Centres and Their Role: The Cultural Centre Novi Pazar and the Cultural Centre of Serbia (Paris)* 177-190
- Нина Аксић, Бранислав Пантовић, *Културни центри и њихова улога: Културни центар Нови Пазар и Културни центар Србије (Париз)*
- Bojana Radenković Šošić, *Dislocation of Reality Through Advertising* 191-205
- Бојана Раденковић Шошић, *'Рекламно' измештање реалности*
- Lara Končar, *Community on a Cruise Ship: the Contribution of an Ethnographic Research in Studying the Cruise Ship Industry* 207-221
- Лара Кончар, *Заједница на броду: етнографски прилог проучавању индустрије крузера*

Andja Srdic Srebro, <i>Towards an Anthropology of Care: Breastfeeding as a Care Work</i>	223-230
Анђа Срдић Сребро, <i>Ка антропологији неге: случај дојења</i>	

II

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Срђан Радовић, <i>Динамична мапа светских 'open-air' музеја и Музеј на отвореном 'Старо село' Сирогојно</i>	231-234
Саша Саиловић, <i>Мој 'Мој рођак са села'</i>	234-238
Соња Жакула, Милан Томашевић, <i>Етнографски институт САНУ и 'Ноћ истраживача' – трогодишња хроника</i>	239-241

Нина Аксић

Етнографски институт САНУ, Београд
nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

Бранислав Пантовић

Етнографски институт САНУ, Београд
mr.pantovic@gmail.com

Културни центри и њихова улога: Културни центар Нови Пазар и Културни центар Србије (Париз)¹

Овим радом се отвара дискусија на тему деловања културних центара као (потенцијално) утицајних институција на локалном и међународном нивоу. Жеља аутора је да се, посредством анализе програма *Културног центра Нови Пазар* и *Културног центра Србије* из Париза, истакне улога културних центара као посредника званичне политике. Аутори се посебно осврћу на употребу традиционалних елемената у програмима, па стога на конкретним примерима „разоткривају“ дихотомију – коришћење елемената културе између задовољавања културних потреба публике и инструментализација културе. Намера аутора је била да се, анализом делатности центара на локалном и међународном нивоу, култура представи као национални ресурс помоћу кога се може утицати на друштво. Тиме се скреће пажња на процес дефинисања програма, од кодирања поруке/информације до њеног сврсисходног преношења преко неке врсте активности (приредба, изложба, концерт и сл.).

Кључне речи: Србија, културни центар, локална заједница, Нови Пазар, јавна дипломатија, Париз.

Cultural Centres and Their Role The Cultural Centre Novi Pazar and the Cultural Centre of Serbia (Paris)

This paper opens a discussion on the functioning of cultural centers, as (potentially) influential institutions at local and international level. Authors wish to, by analyzing the program of the *Cultural Centre Novi Pazar* and the *Cultural Centre of Serbia* in Paris, to

¹ Овај текст је резултат рада на пројектима 177028 – *Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност* (Нина Аксић) и 47016 – *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала „Појмовник српске културе“* (Бранислав Пантовић).

highlight the role of cultural centers as intermediaries of official policy. Authors specifically discuss the usage of traditional elements in programs, and therefore, in explicit examples "expose" the usage dichotomy – in-betweens satisfying cultural needs of society and instrumentalization of culture. Through the activity of centers at local and international level, the intention of authors is to present culture as a national resource with which can be made the influence on society. Thus, attention is drawn to the process of defining the program – from the message/information encoding to its purposeful transfer through a range of activities (events, exhibitions, concerts, etc.).

Key words: Serbia, Cultural Centre, Novi Pazar, local communities, public diplomacy, Paris.

Увод

Имајући у виду да је култура у политици културних центара уско повезана са културном и државном политиком уопште, у овом раду ће се посветити пажња (друштвеној) улози и значају два културна центра Србије: Културног центра Нови Пазар и Културног центра Србије (Париз, Француска). Пре свега, анализа културних центара не може се спровести уколико се изостави просторни контекст у коме се одвија културна политика, а који може бити на државном нивоу, на нивоу градова и општина, као и на међународном нивоу. Наиме, дефинисање ове одреднице је битно да би се, пре свега, сагледало како културни центри могу, не само да представљају културно стваралаштво и одлике једне средине, групе и/или појединаца (нарочито у мултиетничким заједницама²), већ и да утичу на њихово дефинисање и опхођење према њима посредством садржаја свог културно-уметничког и забавног програма, па, самим тим, усмеравају и утичу на живот људи и развој друштва уопште (Dragičević-Šešić i Stojković 2000, 120). Стога се улога и значај културних центара и њиховог програма донекле преклапају, с обзиром на то да се „значај савремене институције културе за заједницу огледа у чињеници да је отворена за све кориснике и да представља место које подиже општи ниво знања и културе целокупне заједнице (...). Институције културе, својим деловањем, стварају услове за културно стваралаштво и производњу културних добара и њихов пласман културној јавности“ (Pešterac, Momirov i Jević 2015, 13).

Културна политика Републике Србије подразумева коришћење „стarih модела културне политике и организације система институција“, али и захтеве „демократски оријентисаних интелектуалаца, окренутих углавном питањима нације и националне културе“ (Dragičević-Šešić i Stojković 2000, 26). Дакле, у Србији се негују „традиционални“ начини креирања и спровођења културних политика, посредством културних институција (које јесу инструменти културне политике), те су и сами садржаји углавном

² У данашње време, основни концепт културне политике, који се спроводи у великом делу Европе, заснован је на „поштовању људских права, па дакле и права народа на сопствени културни идентитет, уважавању демократије, мањинских права итд.“ (Dragičević-Šešić i Stojković 2000, 46).

традиционални (изложбе, представе, приредбе, фестивали и др.). Стога се у овом раду фокус ставља на традицију, јер ма у ком контексту да се употреби, она носи тежину одређених мотива, митова и идеологија који су вековима или деценијама део народа, па тако дају посебан значај и додатну вредност некој активности, идеји, манифестацији, производу итд.³ и, на овај начин, културу инструментализују, дајући јој ону функцију која је у датом тренутку потребна/пожељна. Деловање културних центара у овом контексту непосредно указује на улогу институција ове врсте и значај традиционалних елемената културе у заједници.⁴

Конкретно, ако се посматра специфичност локалних културних политика, чињеница је да свака локална заједница има задатак да зарад сопствених потреба и културних карактеристика, државну (може се рећи „општу“) културну политику прошири и прецизније одреди у правцу потреба локалног становништва (Bašić, 2014). У овом контексту је значајно споменути да идеје којима се (због политичких разлога) водила културна политика социјалистичке Југославије личе на ове које се данас јављају у Србији⁵ – омасовљавање културе, приближавање ширем аудиторијуму, боља доступност културних садржаја – јер се скупа са тим идејама обнављају традиционалне форме које су већ „испробане“ – фестивали, ликовне колоније, различита улична догађања, приредбе итд. (Лукић Крстановић 2010).

Међутим, с друге стране, културна политика је у међународном амбијенту нешто другачија, јер обухвата активности јавне дипломатије.⁶ Наиме, оно што нека држава представља није само одређено државном културном политиком, већ и извесним условима које поставља држава прималац. Конкретно, у зависности од међународне културне сарадње, углавном билатералне, Србија финансира нпр. програме у које су укључени људи пореклом из Србије, а који подразумевају очување традиционалне културе са простора Србије, али и давање стипендија намењених страним

³ Овде се мисли на широк дијапазон културних елемената – од мотива из народног, углавном руралног живота, који представљају традиционалну културу, преко временске (дуго)трајности одређених манифестација, до међународне културне повезаности.

⁴ Неколико фактора од којих зависи пословна политика културних центара јесу „избор између различитих опција и различитих задатака које треба реализовати током дужег периода, затим стратешки развој – тако да сваки метод рада и програмски садржај буду у складу са основном пословном и културном политиком одговарајуће институције“ (Dragičević-Šešić i Stojković 2000, 67–68).

⁵ Као и на државном нивоу, и у градовима Србије почетком 21. века економски и привредни аспект друштва били су на ниском нивоу, а са њима и (не)развијеност културне политике. Решење за овај проблем нађено је у омасовљавању културних акција посредством масовних медија, али и промоцијом и стицањем публицитета у школама (Лукић Крстановић 2010, 106).

⁶ Основна разлика између традиционалне и јавне дипломатије прецизно је дефинисана – прва подразумева искључиво однос између представника држава или неких међународних организација (углавном политичара и дипломата), а друга је усмерена ка јавности у међународним друштвима, групама, организацијама и/или појединцима (Melissen 2005, 4).

држављанима. У овом примеру, култура може за државу бити од међународне користи због своје двоструке укоренености, тј. потенцијала неасимилованих исељеника и њихових потомака (Пантовић и Башић 2015).

Дакле, у оба поменута случаја, локалном и међународном, с културном политиком се намерава развити (и неговати) нека врста комуникације, која преноси већ дефинисане поруке, а којима се могу приписати идеологија, задаци и циљеви (Илић 1987),⁷ па стога, ако се прича о државним потребама, култура се представља и користи у оним облицима у којима врши жељену функцију. Значи, култура се претвара у инструмент различитих идеја и различитих политика. Самим тим, може се приметити измештање културе из свог „природног станишта“, тј. истргнуће из простора, времена, околности и елемената који је примарно окружују и у којима има своју основну функцију. Из овога проистиче закључак да култура добија нове функције (нпр. функцију имица једне нације или националности⁸), губећи своју првобитну функцију, оријентисану на традиционалне вредности. Тако, на пример, Љ. Гавриловић објашњава да је укључивање традиције у различите контексте/реалности данашњице разлог „савремене идентификационе кризе“. Наиме, ауторка наводи да је све веће окретање ка прошлости и бављења њоме, „као и преиспитивање у новом кључу митова на којима су током ранијих векова почивали идентитети“ (Гавриловић 2009, 28), доказ постојања кризе идентитета из последњих деценија, која се јасно „препознаје у бујању новоромантичарских етничких/националних/културних покрета широм света“ (Гавриловић 2009, 27). Самим тим, културни центри су у овом раду схваћени као једне од значајнијих установа културе, јер представљају један од институционалних путева којима се спроводи официјелна културна политика. Због тога је циљ овог рада да укаже на специјалну улогу и (жељени) утицај културних центара.

У том смислу, важно је скренути пажњу на то да су, за ову прилику, издвојени културни центри у великој мери различити – један представља културу локалне заједнице, а други културу читаве државе у иностранству, а имају и сасвим другачије профилисане политике деловања, као и различиту публику којој представљају своје садржаје. Ипак, ови културни центри имају једну изузетно важну заједничку улогу, а то је да су преносиоци културних традиција већинских и мањинских заједница које живе у Републици Србији, а са њом и њених различитих локалних и етничких културних образаца. У даљем тексту биће представљени начини на које ова два културна центра делају, тј. преносе културне вредности, као и њихов значај у формирању

⁷ Може се (најпростије) раздвојити седам корака: 1) говорник → уметник или држава „нуди“ свој културни садржај, 2) прималац → публика, тј. становништво на територији на којој се налази културни центар, 3) предмет → културни програм дефинисан од стране директора центра и/или спољнополитичких изазова, 4) канал → културни центар, 5) порука → информација/обавештење које се сврсисходно преноси, 6) код → врста активности (изложба, концерт и сл.) и 7) повратна порука → сагледавање резултата (Башић и Пантовић 2012, 50).

⁸ Видети више у: Пантовић 2011. – Препознатљивост као добробит у глобализацији.

нових културних образаца и утицај на друштвену средину у којој делују. Овиме би била отворена једна нова и надасве важна тема, пре свега у институционалном и културно-политичком смислу, која би се могла даље посматрати и анализирати из угла културологије, политикологије, па и социологије и антропологије.

Културни центар Нови Пазар

Делатност Културног центра Нови Пазар се углавном заснива на културној разноврсности и мултикултуралности подручја Новог Пазара, као и одређеној дози (позитивног) конзервативизма, јер се ова институција активно залаже за очување традиције и традиционалних манифестација са ових простора. Наиме, организатор и коорганизатор највећег дела културних манифестација града Новог Пазара јесте Културни центар „Нови Пазар“, који тежи да очува и друштвено афирмише материјалну и духовну културну баштину Новог Пазара и његове околине.⁹ Нажалост, културна политика која се спроводи у локалној заједници Нови Пазар након 1990. године није експлицитно редефинисана, тј. после поменуте године нису усвојене никакве додатне стратегије или смернице развоја културе. Самим тим, у локалној политици, у званичним (стратешким) документима, култура се не препознаје као динамични развојни социјално-економски елемент, већ се разуме као пасивна друштвена делатност која се обликује и одржава интервенцијама локалне самоуправе (Вашић 2014, 44–45).¹⁰ Наиме, локална власт има један општи задатак – да усвоји мере и активности којима се успоставља друштвена равнотежа, обезбеђује стабилност и омогућава културна размена међу друштвеним групама (Вашић 2014, 11), а све остале смернице развоја остају углавном на самим институцијама културе.

Конкретно, Културни центар Нови Пазар буџетски финансира Општина Нови Пазар, онолико колико је потребно да се подмире плате запослених, евентуално сређивање просторија и сл. Што се тиче финансирања манифестација и културних акција које спроводи ова институција, важно је напоменути да се њихово финансирање углавном врши путем одређених донација, помоћи од стране Министарства културе Републике Србије или

⁹ Културни живот Новог Пазара представља својеврсну, мешавину оријенталног, исламског и православног, традиционалног наслеђа народâ који већ генерацијама живе у оквиру два различита културна обрасца, условљеним, пре свега, вероисповедном различитошћу. Ова разноликост је представљена као културни плурализам и у самој својој сржи требало би да носи идеју о подједнакој вредности различитих култура, што „представља основу за признавање права на културни идентитет. То је право на особеност и самосвојност у испољавању културе сваке људске заједнице“ (Dragičević-Šešić i Stojković 2000, 245).

¹⁰ Након културног затишја у трајању од готово десет година, културни живот Новог Пазара поново почиње да се развија после 2000. године, када се обнављају неке старе манифестације и организују се нове.

самосталним финансирањем (нпр. финансирање од улазница).¹¹ Ипак, ова ситуација није спречила Културни центар Нови Пазар да има разноврсан садржај.¹²

Културни центар Нови Пазар за овај крај има изузетно значајну улогу преносиоца или посредника у преношењу идеје културне политике Републике Србије и локалне заједнице, која тежи приближавању традиције великом броју људи на један другачији начин, као и њеном уметничком презентовању, које је, ипак, подређено потребама друштва. Тиме се отвара простор за омасовљавање традиционалних манифестација и за њихово презентовање као својеврсног *бренда* локалне заједнице. Дакле, као *бренд* промовишу се, пре свега, заједничке културне манифестације, на којима учествују и Срби и Бошњаци, и на којима се представља култура новопазарског краја, у чијем фокусу је мултикултуралност (Ликовна колонија „Сопоћанска виђења“, Октобарски сусрети писаца, Фестивал стваралаштва младих и др.), али и оне манифестације које посебно издвајају бошњачку културу и традицију, такође као својеврстан *бренд* овог краја, с обзиром на то да је на овој територији већинско бошњачко становништво (Фестивал санџачке севдалинке, Смотра бошњачких народних игара и др.).

Први вид „традиционалних“ манифестација јесу оне које су наслеђене из периода социјалистичке Југославије. Конкретно, при Културном центру „Нови Пазар“ одржавају се манифестације републичког и међународног типа, међу којима се налазе Фестивал омладинских хорова Србије – ФОХС, Фестивал стваралаштва младих (некада Смотра аматеризма младих) и Ликовна манифестација „Сопоћанска виђења“. Ове манифестације носе епитет „традиционалне“, јер садрже традиционалне облике стваралаштва, као што су ликовна колонија, аматерска делатност и др. Поред тога, традиционалне су и у контексту своје дуготрајности.¹³

У други вид „традиционалних“ манифестација спадају оне које имају традиционалну садржину, у смислу празновања верских празника. Ипак, требало би нагласити да су, поред измењеног начина празновања, – изузетно

¹¹ За веће, тј. традиционалне манифестације, нпр. Фестивал стваралаштва младих, Општина Нови Пазар издваја део прихода који претходно предложи уредници и координатори Културног центра у својим пројектима. Уредници и координатори Културног центра Нови Пазар, у сарадњи са директором, праве програм ових културних акција за сваку годину.

¹² Када је реч о манифестацијама које се одржавају у Новом Пазару, важно је указати на то да се, за разлику од периода социјализма, након 2000. године дефинитивно гасе манифестације које су у вези са дотадашњим државним празницима. У овом периоду углавном опстају оне манифестације које се везују за одређене историјске јубилеје, неколико оних у вези са културним догађајима, али настаје и нови тип манифестација – оне које се организују поводом верских празника.

¹³ Данас се приређују у скоро неизмењеном облику, у односу на своје почетке седамдесетих година двадесетог века, и, самим тим, истински уносе дух и идеологију социјализма у капиталистички обликовану данашњу културну политику.

омасовљеног, оне и измештене из своје средине (црква, џамија или кућа). У овом контексту, Културни центар „Нови Пазар“ налази се у функцији координатора, а институције које представљају конфесије¹⁴ задужене су за израду културно-забавног програма. Дакле, религиозне манифестације се преносе у дворану Културног центра током дана празника, где могућност присуства има знатан број посетилаца. За организацију културних манифестација за Србе православне вероисповести задужена је Српска православна црква, а празници поводом којих се организују манифестације јесу Божић и Ускрс.¹⁵ Што се тиче културних манифестација припадника исламске вероисповести, њихови главни координатор је Бошњачко национално вијеће, а постоје три велике манифестације које се сада већ традиционално одвијају у Културном центру Нови Пазар и славе и величају верске празнике Рамазан и Курбан-бајрам.¹⁶

Трећи аспект традиције у Културном центру Нови Пазар био би онај којим се преносе сегменти из народног живота и обичаја. Овде се издваја знатан број музичких група и хорова (вокалних и вокално-инструменталних састава, хор „Ћулистан“) који негују традиционалну музику, као и фолклорних ансамбала („Рас“, „Голија“, „Санџак“, „Сенко Рашљанин“). Они представљају традиционалне игре, ношњу и песме овога краја (српске и муслиманске традиције), али свакако у једном уметнички обогатеном и модификованом виду, при чему су измештени из своје средине, па и времена у ком су се развили, и – још важније – истргнути из обичаја у којима су поникли, па су, самим тим, скоро сасвим изгубили своју примарну у функцију (веселе на мобама, игранкама, призивање кише, обредне песме за време извођења обичаја животног циклуса и др.). Поред ових видова представљања традиционалне културе, постоје и манифестације новијег датума (од 2005. године), које организује Бошњачко национално вијеће у Културном центру Нови Пазар, а које представљају бошњачку традиционалну народну културу, као што су: „Фестивал санџачке севдалинке“ – ФЕСС и „Смотра бошњачких народних игара“ – СБОНИ.

У овом раду посебно бисмо издвојили традиционалну манифестацију „Фестивал стваралаштва младих“, која у својој структури „традиционалног“ садржи дуготрајност, али и наслеђе из система социјализма. Ова културна акција данас представља једну од најзначајнијих манифестација у овом крају, у коју су укључени ученици основних и средњих школа са читавог

¹⁴ Нови Пазар је средина у којој су доминантне исламска и православна заједница.

¹⁵ Само се на други дан Божића, тачније – увече 8. јануара, одржава концерт у Културном центру „Нови Пазар“, на ком учествују бројне естрадне личности (певачи и глумци) из читаве Србије, као и КУД-ови и певачке групе из Новог Пазара и околине.

¹⁶ У време Рамазана организује се концерт муслиманске духовне музике, на којем учествују хорови, културно-уметничка друштва и вокални и инструментални извођачи. Поводом празника Курбан-бајрам, Културни центар „Нови Пазар“ организује вече севдалинки, а на овом концерту учествују познати извођачи севдалинке из Санџака и Босне и Херцеговине (Аксић 2015, 98).

новопазарског подручја (града и села). Манифестација је настала још почетком седамдесетих година двадесетог века, под називом „Смотра аматеризма младих“, а представљала је, као што и данас представља, манифестацију социјалистичких идеја – братство-јединство, заједништво, једнакост, такмичарски дух, радна мотивација – које се „неприметно“ спроводе током читавог периода припрема и такмичења (три месеца). Ова манифестација, због своје изузетне масовности, али и квалитета који показују ученици, као и због циљева које постиже – интересовање младих за уметност, ослобађање ученика од свакодневне стеге и увођење у свет уметности и забаве, ангажовање младих и стварање осећаја одговорности и такмичарског духа, као и осећаја припадности одређеном колективу и борбе за што већи успех тог колектива – може се сматрати и најзначајнијом аматерском манифестацијом новопазарског краја. Основна и најважнија порука, коју је од самог оснивања преносила, јесте јачање заједништва, мултикултурализма и толеранције међу различитим етничким групама, те стога и представљање карактеристичне мултикултуралности овог краја, као посебног богатства које постаје својеврстан *бренд* новопазарског краја.

Културни центар Србије (Париз)

Оснивањем и затварањем културних центара у иностранству, држава може да испољи колико јој је важна активност јавне дипломатије у међународном амбијенту, тј. колико важности придаје културним, образовним и уметничким активностима.¹⁷ У Србији је ова одлука у надлежности Министарства спољних послова, које, приликом отварању ових институција, мора да затражи одобрење и/или дозволу од надлежне институције земље у којој се планира отварање. Још битније је имати у виду да постоје неки услови које ово Министарство не сме да занемари, јер се Србија налази „међу оним земљама које и даље третирају културне односе и сарадњу искључиво кроз билатералне форме, што се види како из институционалне структуре водећих државних актера, тако и на основу самих програма“ (Рогач Мијатовић 2014, 142). У сваком случају, иако су формиран у склопу билатералних споразума, сви културни центри у иностранству праве свој интерно, посебно дефинисан циљ, обавезе и програм,¹⁸ јер су они, пре свега, у функцији адекватног

¹⁷ Важно је напоменути да се за циљеве јавне дипломатије ангажује, по потреби, невладин сектор. Ипак, пракса је да јавну дипломатију детерминишу министарства за спољне послове и за културу и информисање, али и дипломатско-конзуларна представништва. „У тим министарствима постоје посебни сектори задужени за организовање и управљање културно-информативном делатношћу према иностранству и у иностранству, уз одговарајуће координисање својих активности. Институције јавне дипломатије у иностранству су: аташе за културу при ДКП (Дипломатско-конзуларно представништво – прим. аутори), културни центри, информативни центри, односно културно-информативни центри“ (Ђашић 2013, 365).

¹⁸ Делатности у случају Србије могу бити у вези са: промовисањем вредности које се негују у Србији, подстицањем и промовисањем стваралаштва и уметности Србије, промовисањем традиције и културног наслеђа Србије, промовисањем и представљањем врхунске

унапређења повезивања народа земаља и промовисања размене добара држава у овом контексту.

Културни центар Србије (КЦС) тренутно је једини званични културни центар Србије у иностранству.¹⁹ Отворен је под именом Културно-информативни центар Југославије у Паризу 1973. године, а активности су му биле дефинисане споразумом о информативним центрима између Југославије и Француске, потписаним 9. јула 1961. године (Trifunović 2010, 50).²⁰ После 2000. године приметно је осавремењивање програма центра ради обраћања разноврснијој публици. Од 2006. године, са проглашењем независности Црне Горе, овај културни центар постаје Српски културни центар, а затим Културни центар Србије (*Centre culturel de Serbie*), пролазећи током 40 година свог постојања пут од представљања Југославије (у сваком њеном политичком устројству), до представљања – Србије.²¹

Прикупљени детаљи о активностима КЦС за овај рад заснивају се на подацима са званичне странице²² центра,²³ мањег броја научних текстова и неформалног разговора са Јагодом Стаменковић,²⁴ службеницом Министарства културе и информисања РС, иначе, бившом директорком КЦС.

савремене културне и уметничке сцене, доприношењем успостављања добрих односа са (индивидуалним и институционалним) партнерима у земљи пријема, промовисањем европских вредности у процесу ЕУ интеграције Србије, праћењем обележавања најзначајнијих јубилеја Србије, доприношењем позитивног имиџа Србије у иностранству, доприношењем популаризацији и промоцији Србије као пожељне дестинације за улагање и туризам и др.

¹⁹ Југословенска држава је својевремено имао 12 културних центара у иностранству. Они су прогресивно затварани, да би на крају остао у функцији само Културни центар Србије у Паризу.

²⁰ Према том споразуму, центри су имали могућност да организују библиотеку и читаоницу, објављују и деле бесплатне публикације, приказују филмове и да их позајмљују, да организују изложбе фотографија, цртежа, графика, постера, књига, уметничких дела, да организују књижевне, научне или информативне конференције (уз претходно обавештавање власти) и, у француском случају, да пружају помоћ југословенским институцијама у подучавању француског језика. Са друге стране, у првим годинама рада југословенске институције. њен основни циљ је био задовољавање културних потреба припадника дијаспоре у Паризу, који су се доселили у великом броју током претходне деценије; међутим, мало Француза је посећивало културни центар (Trifunović 2010, 53–58).

²¹ Тренутно се налази у градској четврти Бобур (Beaubourg), у уметничком центру Париза, у пешачкој зони Улице Сан Мартин.

²² <http://ccserbie.com/>

²³ Интересантно је споменути да страница Културног центра Србије није подједнако доступна на српском и француском језику, па се може рећи да је више оријентисана на франкофону публику.

²⁴ Дугујемо јој посебну захвалност на неизмерној помоћи, јер без ње овај рад не би био потпун и, самим тим, не би било могуће завршити га.

Што се тиче организације, КЦС има хијерархијску, вертикалну структуру и две институције деле контролу над њим, са једне стране – Министарство спољних послова, а са друге – Министарство културе и информисања.²⁵ Наиме, обавезе Министарства спољних послова регулисане су Законом о спољним пословима, а са друге стране, програм је (највећим делом) одговорност Министарства културе и информисања (Trifunović 2010, 75). Значи, ова два министарства заједно раде на функционисању ове институције. Такође, треба споменути да КЦС има редовну комуникацију са амбасадом Србије у Паризу, будући да јој шаље извештаје о својим годишњим активностима, поред редовних извештаја које шаље министарствима.²⁶

КЦС поседује библиотеку и врло ретке курсеве српског језика.²⁷ Већина програма се одвија у области музике, посебно у оквиру концерата класичне и оперске музике у просторијама КЦС. На другом месту, када се говори о учесталости активности, налазе се ликовне уметности. Најређа активност је она која обухвата дебате и конференције, а следе је обележавање битних датума Србије и прославе. Према званичној страници, КЦС свима нуди могућност да открију, разумеју и виде вишеструке аспекте културе Србије, њене лепоте и јединственост.

Самим тим, ако се имају у виду законске одредбе, активност коју КЦС мора да спроводи није баш јасно дефинисана, па ово оставља простор за разне могућности деловања. На пример, не постоји ниједан програм који се бави директном промоцијом српске културе на дужи период, а може се приметити да је акценат стављен на промоцију Срба и појединаца српског порекла који живе у Паризу, а који се, пре свега, баве културним и уметничким стваралаштвом.

Може се издвојити обележавање дана Св. Саве, као јединог датума који се већ годинама традиционално обележава организацијом „светосавског бала“. Међутим, што се тиче традиционалне културе у програму КЦС, нпр. представљања фолклора и других активности уско повезаних са традицијом

²⁵ У складу са *Чланом 3*, обавеза Министарства спољних послова јесте да одржава редовну комуникацију и сарадњу са Институцијама које такође предузимају одређене активности у области спољне политике, као што је случај са Министарством културе и информисања.

²⁶ Државни органи који се баве спољним пословима имају дужност да информишу и да се консултују у вези са свим радњама и активностима које спровode (*Члан 4*). Центри морају поштовати Устав, важеће законе у Србији, општеприхваћена правила међународног права, међународне уговоре, директиве министра и упутства и савете руководиоца унутрашњих јединица Министарства, као и амбасадора акредитованог у земљи пријема (Trifunović 2010, 79).

²⁷ За образовање/едукацију надлежно је искључиво Министарство образовања Србије. Постојала је подршка Културног центра Југославије катедрама филолошких факултета, а ово је било регулисано споразумом између некадашње СФР Југославије и Француске, где су такође наведене истородне делатности француских информативних установа у тадашњој Југославији.

народа Србије, може се закључити да у последњих пет година то ипак није приоритет овог центра (око 6%). Једино се мора подвући да је заједничко за ову врсту програма жеља организатора да се скрене пажња на историјско-културно богатство Србије искључиво ради преношења одговарајуће поруке (политичке, економске и/или туристичке). Одређена порука (значајна за Србију) „убацује“ се у традиционалне вредности и елементе традиционалне културе преко уметничког садржаја (изложбе, приредбе, концерти етно-музике и др); ово је својеврсна „кодификација“ програма центра.²⁸

Ово се могло приметити приликом кооргиназији изложбе „Косово и Метохија – 10 корака“, где се желело допринети напорима Србије да се покаже културна повезаност Срба са територијом Косова и Метохије оним дипломатама у Паризу чије су државе признале једнострано проглашену независност српске покрајине. Дневне новине *Блиц*, под насловом „Изложба о Косову и Метохији узбуркала духове у Француској“ наводе: „Како би савременом посетиоцу тематику културног наслеђа на Косову и Метохији приближили на пријемчив и упечатљив начин Канцеларија за Косово и Метохију Владе Републике Србије и Општина Звечан осмислили су поставку којом се кроз најмодерније уметничко-техничке методе посматрачу представља развој културе Косова и Метохије од периода антике до 20. века. Изложба, осим кроз културну традицију, посматраче води кроз политичку историју те области“.²⁹

Завршни коментари

Приликом анализе рада центара у Новом Пазару и Паризу пре свега се имало у виду да је становништво на подручју које покривају поменути културни центри веома различито. Поред тога, такође се имала у виду чињеница да је контекст у коме они остварују своју делатност значајно различит. Наиме, општина Нови Пазар је територија Србије на којој се одвија културно-уметнички програм који се формира под већим утицајем конзервативнијег и религиознијег начина живота; представља спој две различите културне и верске традиције, које теже да се на што бољи начин представе, како посебно тако и у заједништву. С друге стране, Париз је

²⁸ „Код представља комуникацију, али није гаранција комуникације, већ структурне повезаности или посредовања између два различита система. Ово двосмислено значење *кода* заснива се на двосмислености значења саме *комуникације* – као преношења информације између два пола, али и као преображаја једног система у други систем или преображаја једног елемента у други, у оквиру истог система (...) Код је такође повезан са представама и о њему се може говорити као о свакој структури (слици, моделу), апстрактној или конкретној, чија обележја треба да симболизују (арбитарно означе) или да на неки начин одговарају обележјима неке друге структуре“ (Башић и Пантовић 2012, 50, 52).

²⁹ Видети више на: *Blic* (7. 9. 2016.), Đurić: *Izložba o Kosovu i Metohiji uzburkala duhove u Francuskoj*.

позната светска метропола културе, па је јасно да Културни центар Србије у Паризу својим активностима мора да одговори веома разноврсним програмом, који уједно има посебну уметничку вредност и представља културни живот народа Србије. Другим речима, док је културна политика Новог Пазара више окренута верској традицији и културно-забавном животу наслеђеном из традиције социјализма, Културни центар Србије у Паризу има задатак да прикаже уметнички програм држављана Србије и заступа културне интересе Србије у Паризу као део дипломатско-конзуларне мреже Министарства спољних послова Републике Србије.

Културно наслеђе се, стога, другачије манифестује у ова два културна центра Србије; у Културном центру Нови Пазар фокус се ставља на вредновање традиције као неопходне димензије свакодневног живота заједнице, са примесама религије и/или идеологије социјалистичког наслеђа, а у Културном центру Србије у Паризу оно је представљено у контексту туризма, политичке поруке или мотивације за повезивање актера из сфере економије. Дакле, иако су значајно различити, ако се посматра развој Културног центра Нови Пазар и Културног центра Србије из Париза, може се увидети да су оба центра претрпела различита превирања (историјски гледано, пре свега друштвено-политичка, а после и проблематике културних потреба), која су утицала на њихов назив, утицај, отвореност, програмску шему итд. С тим у вези, осавремењавање и адаптирање програма је (увек) „у циљу развоја и дистрибуције уметности, институције културе, у складу са новим поретком, односно недостатком истог“ (Pešterac, Momirov i Jević 2015, 10), што је, последично, помогло у отварању врата не само широком спектру корисника већ и адекватном одговарању на културно-политичке задатке државе/локалне заједнице.

С обзиром на то да публика није пасивни објекат, већ могући интерактивни субјекат, делатност културних центара има за циљ да креира специфични комуникацијски процес због различитих мотива. Тако, посредством презентовања културне традиције и традиционалних манифестација, културни центри утичу не само на културни ниво публике и њихове културне потребе, већ и на стварање свеукупног амбијента који детерминише даљу, будућу интеракцију са елементима традиционалне културе. Самим тим, мора се споменути главна карика (кружног) процеса комуникације – *feedback*, корак који служи да се после сваког обављеног културно-уметничког или забавног пројекта центра направи евалуација истог, јер се на овај начин може боље закључити колики је учинак неких културних програма у тренутку преношења/представљања неке идеје и/или вредности.

Дакле, модификујући функцију културе, доносиоци одлука који су део државног апарата утичу на деловање у овој области и усмеравају главне факторе спровођења културне политике државе,³⁰ као и ниво трансформације

³⁰ Оправданост, између осталог, може да лежи у неопходности постојања путоказа, правила и упутстава, законских аката, прописа и сл., ради остваривања права на културу.

и комерцијализације културе. У овом контексту, држава не сме да заборави да има одговорну улогу, управо због инструментализације културе. Наиме, од изузетног је значаја „контрола“ програма културних центара, услед чијег недостатка може доћи до „разарања основе културне институције која је првобитно омогућила формирање тих садржаја као пратећих“, управо „у случајевима када комерцијална страна почиње да доминира над културном“ (Pešterac, Momirov i Jević 2015, 11).

Циљ рада био је да се укаже на деловање културних центара у Новом Пазару и Паризу и тиме скрене пажња на значај ових институција, с обзиром на то да њихову делатност карактерише дихотомија деловања – од промовисања одређених порука (комерцијалне, идеолошке и/или политичке) до задовољавања општих потреба друштва за културом. Стога би тема неког будућег истраживања требало да да одговоре на следећа питања: 1) на ком је нивоу интеракција српских центара са публиком и 2) који је степен и начин утицаја на публику, због потребе да се истраже модели управљања у области културе. Намера аутора овог рада била је да се подстакне дискусија и отвори нова истраживачка тема о програмима културних центара, јер они свакако представљају сврсисходан инструмент државних и локалних органа у стварању новог и промовисању старог идентитета.

Литература

- Aksić, Nina. 2015. „Kulturno-zabavni život Novog Pazara: od prvog radio-aparata do multimedijalnih manifestacija.“ *Bošnjačka riječ* Godina X, broj 33–36: 93–99.
- Bašić, Goran. 2014. *Vodič za kreiranje inkluzivnih kulturnih politika u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu*. Novi Pazar: DamaD.
- Bašić, Ivana i Branislav Pantović. 2012. „Logo i semioza – od ikoničkog znaka do simbola u funkciji prezentacije srpske kulture“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 60 (1): 49–64.
- Dragičević-Šešić, Milena, i Branimir Stojković. 2000. *Kultura, menadžment, animacija, marketing*. Beograd: CLIО.
- Đašić, David Đ. 2013. *Diplomatija: savremena i ekonomska*. Beograd: Altera.
- Gavrilović, Ljiljana. 2009. *O politikama, identitetima i druge muzejske priče*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Ilić, Miloš. 1987. *Sociologija kulture*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lukić Krstanović, Miroslava. 2010. *Spektakli XX veka. Muzika i moć*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Melissen, Jan. 2005. *Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

- Pantović, Branislav. 2011. „Prepoznatljivost kao dobrobit u globalizaciji”. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 59(1): 143–164.
- Pantović, Branislav i Bašić, Ivana. 2015. „Značaj ‘dvostruke ukorenjenosti’ (Potencijal iseljenika u međunarodnim interakcijama i kreiranju imidža država).” *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* 63 (1): 177–191.
- Pešterac, Aleksandra, Maja Momirov i Mila Jević. 2015. „Programske i značenjske transformacije i analiza domova kulture kroz uticaj kulturalnog konteksta”. *Arhitektura i urbanizam* 41: 7–14.
- Rogač Mijatović, Ljiljana. 2014. *Kulturna diplomataja i identitet Srbije*. Beograd: Clio, FDU.
- Trifunović, Nina. 2010. *La coopération culturelle internationale - centres culturels et autres modes de représentation à l'étranger: Etude de cas: le Centre culturel de Serbie à Paris*. Belgrade: UNESCO chair in Cultural policy and Management.

Интернет извори:

- Blic*. (7.9.2016.). Đurić: Izložba o Kosovu i Metohiji uzburkala duhove u Francuskoj. <http://www.blic.rs/vesti/politika/djuric-izlozba-o-kosovu-i-metohiji-uzburkala-duhove-u-francuskoj/y15nmxt>. Приступљено 22. 12. 2016..
- Kulturni centar Novi Pazar*. <http://www.kcnovipazar.com> Приступљено 23. 11. 2016.
- Srpski kulturni centar*. <http://www.ccserbie.com/>. Приступљено 1.12.2016.

Примљено / Received: 19. 01. 2017.

Прихваћено / Accepted: 21. 03. 2017.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /

главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242